

c) reducing the time to achieve educational objectives;
d) facilitating learning process;
e) reducing the learning difficulties;
f) satisfaction with studying;
g) attitude to the learning process. It is already proved that the effect of need-motivational sphere of students influences the effectiveness of their learning activities in a differential, specific and sufficiently intense way.

The organization of the conditions for the student's self-development involves a new approach to the construction of the educational environment in which the student ceases to be an object of teachers' professional activity, and all components of the educational environment become means to achieve the only goal - an active, harmonious, comprehensive student's development and self-development.

Working with video or illustrations, future interpreters learn to notice realia that require localization. Moreover, the use of authentic video is a motivating factor and contributes to the development of

students' cognitive independence. However, despite the fact that the proposed method is evidently effective for the development of cultural and motivational constituents, it has several drawbacks when used for teaching foreign language to future interpreters.

The main disadvantage is that translation is not used at all, and teaching translation is one of the main goals of training. Therefore, in order to develop lingua-cultural competence it is necessary to use a combination of methods, each of which is aimed at developing one or another component.

Finally, it can be pointed out said that culture can be fully or at least additionally incorporated as a vital component of foreign language teaching. Foreign language teachers should identify key cultural items in every aspect of the language that they teach.

We come to the conclusion that foreign language teaching through culture can be profitable and fruitful but should be carefully planned, designed, modified and adapted equally to other methods of foreign language teaching.

References

1. Karimov I.A. "On measures for further improve of foreign language learning system" №1875. December 10, 2012, -T.: 2012.
2. Karimov I. A. Harmoniously developed generation is the basis of progress of Uzbekistan. «Sharq». 1998. 3-11-p.
3. Common European Framework of Reference for Language: Learning, Teaching, Assessment. Council of Europe. 2001. //http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf.
4. Kramsch C., Sullivan P. Appropriate pedagogy. // ELT Journal. -1996. - Vol. 50, №3. 199-212-p.
5. Richards J. Beyond training: Perspectives on Language Teacher Education. - Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Бу мақолада чет тилини ўқитиш ва ўрганишнинг янги методларидан фойдаланиш орқали маданиятлараро мулоқотни ривожлантириш усуллари ўрганилган.

В статье рассматриваются новые методы и приёмы усовершенствования межкультурной коммуникативной компетенции в процессе обучения иностранному языку.

The article deals with the new methods and techniques in teaching and learning process of foreign language education to improve and develop intercultural communicative competence in the target language.

ЖАДИД АҒАРТЫҶШЫЛЫҒЫ ХЭМ ТЕАТР

Қ.Сейтмуратов – педагогика илимлериниң кандидаты, доцент

Әжияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сүзлар: жадидчилик, маърифат, театр, матбуот, таълим, тарбия, мактаб, спектакль.

Ключевые слова: жадидизм, просветительство, театр, образование, воспитание, школа, спектакль.

Key words: djadidism, enlightenment, theatre, education, upbringing, school, performance.

XIX әсирдин акыры XX әсирдин басларында Түркстан үлкесиндеги оқымыслы зиялылар арасында миллий ояныў идеясынын пайда болыўы өз заманынын үлкен сиясий хэм мәдений ўақыяларынын бири болды. Жәдидшилер жәмийетти төңкерис жолы менен емес, ал реформалар өткеріў жолы менен раўажландырыўды өзлериниң тийкаргы максети деп белгиледи. Бурынғы диний қағыйдаларға тийкарланған орта әсирлик мектеплер орнына дүньялық илимлерди ана тилинде оқытыўды максет еткен жаңа усылдағы мектеплерди ашыў, усы нийетте сол дәуирдеги ағартыў системасын реформалаў тийкаргы ўазыйпалардың жүз берип, буны Ренессанс, яғный Ояныў дәуирине салыстырыў мүмкин [1:118].

Бул дәуирге келип жәдид усылындағы жаңа мектеплер шөлкемlestириле баслады. Буған мысал етип, Салахиддин домланың Қокандта (1898), Шамсиддин домланың Андижаанда (1899), Манноқориниң Ташкентте (1899), Хамза Хәкимзада Ниязийдин Қокандтың «Қашқар дәрўаза» мәхәллесинде (1910), Хожибек гүзарында (1911), Марғулаанда (1914), Абдулла Авлонийдин Ташкентте Дегрез мәхәллесинде (1907), Исмадулла Рахматуллаевтың Самарқандтың Регистон көшесинде (1910), Абдукадир Шоқурийдин «Ражабамин» аўылында (1901), Сайдахмад Сиддикийдин «Халвой» аўылында (1903), Қарақалпақстанда Қоңырат қаласында Қ.Амировтың (1911), С.Мәжитовтың (1912), Шымбайда Қазы Мәулиқтиң (1912), Аббас Амантаевтың (1912), Хожелиде Юсуф Ахмедовтың (1909), Қоңыратта Мухаммедшариф Суфизоданың (1909) хэм т.б. ашқан «Усылы савтия» жаңа усылдағы жәдид мектеплерин көрсетип өтиўге болады.

Ағартыўшылықты раўажландырыў менен бир қатарда, оның бир көриниси есапланған миллий баспасөзди раўажландырыў жәдидшилер хәрәкетиниң ис бағдарларынын бири болды. Россия хуқимети 1905-жылы 17-октябрде жүз берген революциялық көтерилислерден кейин Манифест жәриялап, халыққа бир қатар Конституциялық-демократиялық еркинликлер беріўге

мәжбүр болған еди. Солардың қатарында баспасөз еркинлиги, сиясий шөлкемлер дүзиў еркинлиги берилди. Түркстан жәдидлери бул имканияттан пайдаланып, бир қатар мәдений шөлкемлер дүзди, газета – журналлар шығара баслады. Солардың бири 1906-жылы 27-июнда дүньяға келген «Тарақкий» газетасы болды. А.Авлонийдин жазыўынша, бул газета тез күнде сондай абырайға ийе болған, хәттеки, газета редакторы Исмайл Обидийге де халық «Тарақкий» деп ат берген. Хәзир бул газета шөлкемlestирилген күн Өзбекстанда «Баспасөз хэм ғалаба хабар кураллары хызметкерлерди күни» сыпатында белгиленбекте. 1906-жылы Мунавварқориниң редакторлығында «Хуршид», 1907-жылы «Тужжар», 1908-жылы «Осиё», М.Бехбудий тәрепинен «Самарқанд» (1913) газетасы, «Ойна» журналы, соң «Садои Фарғона» (1914), «Тирик суз» (1915), Бухарада «Турон» (1913), Ташкентте «Ал-ислох» журналы басып шығарыла баслады. Бул газета хэм журналлар жәдидшилерге өз хәрәкет бағдарламаларын әмелге асырыўға жакынан жәрдем берди. Бир қанша атамалардағы жәмийетлер дүзиле баслады. Бул дүзилген қайыр-сақаўат жәмийетлериниң тийкаргы ўазыйпасы ағартыўшылықты руўхый хэм материаллық тәрептен қоллап-қуўатлап турыў болды. Буның ушын исбилерменлик, саўда-сатық есабынан, сондай-ақ басқа да гәрәжет дереклерин таўып, жәдид мектеплери хэм жаңа газеталардың жумысларынын тоқтап қалмаўын тәмийинлеў, жергиликли талантлы балаларды сырт еллерге оқыўға жиберіў көзде тутылды.

Буны әмелге асырыўдың және бир қуралы - театр болды. Сол дәуирлерде Түркстанға татар, рус, эзербайжан көшпели труппаларынын келиўи хэм өз тамашаларын беріўи бул мәселеге түртки болды.

Булардан руўхланған жәдид зиялысы Махмудхожа Бехбудий 1911-жылы «Падарқуш яки оқымаған баланың аўхалы» атлы 3 пердели, 4 картиналы биринши пьесасын жазды. Лекин, оны баспадан шығарыў хэм сахналастырыў цензурадан рухсат алыўдың мүшкиллиги себепли бираз кешиктириледи. Бул пьеса 1914-жылы 15-январда Самарқандта, сол жылы 27-февральда Ташкент қалаларында биринши рет қойылды. Сол пьесаның афишасы хәзирги ўақытта А.Авлонийдин мемориал музейинде сақланбақта.

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

SUMMARY

Ташкент қаласында биринши қойылған ўақытта дәслеп биринши перде ашылыўдан атаклы жәдид зиялысы Мунаваркори Абдурашидхонов қысқаша ўаз оқып, театрдың ибрат алатуғын орын, яғный «ибратхана», «ибрат мектеби» екенлигин, оған жеңил-желпи қараўға болмайтуғынлығын, бул жердің мәдениет орны екенлигин ескертеди, актёрларды болса халыққа руўхый азық бериўшилер деп тәриплеп, бул үлкен мәдениет ўақыя менен ҳаммени қутлықлайды. Афишадан көриниўинше, тамаша Ташкенттиң таза қаласында 2000 адамлық «Колизей» театрында кешки саат жетиде басланған. Тамаша үш бөлимнен ибарат болып, бириншиси М.Бехбудийдин «Падаркуш» спектаклин қойыў, екінши бөлимде Азербайжан актёрларының атқарыўында «Хор-хор» күлки тамашасы, үшінши бөлимде сегиз қосықтан ибарат концерт бағдарламасы болып, кейин А.Авлонийдин авторлығындағы «Түркстан фарёди» хәм «Той» деп аталатуғын қосықлардың хор болып айтылыўы менен жуўмақланған. А.Авлоний, А.Хужаев, А.Зиёбаев хәм т.б. жәдид ағартыўшылары бул пьесада бас рольлерди ойнаған. Бул «Падаркуш» спектаклиниң қойылыўы сол дәўирде айта жүргендей мәдениет ўақыя болып, баспасөз бетлеринде бул ўақыяға кеңнен тоқталып, унамлы бахалар берилген. Улыўма, Түркстанда миллий драматургияның раўажланыўы, театрдың пайда болыўы усы «Падаркуш» пьесасын сахналастырыўдан басланған. А.Авлоний, А.Қодирий, Х.Х.Ниязий А.Фитрат, Шолпан хәм т.б. кейинала миллий драматургияның көрнекли ўәкиллери болып жетилисти.

Атаклы жәдид ағартыўшысы А.Авлоний бириншилерден болып өзиниң «Туран» театр труппасын дүзген. Ол бул труппа ушын пьесалар, интермедиялар жазған хәм узак ўақыт рольлерде өзи ойнаған.

Ол «Адвокатлық аңсат па», «Пинак», «Биз хәм Сиз», «Партугалия революциясы» хәм т.б. драмалық шығармаларын дөретти. Деген менен, ол дәўирде патша хукиметиниң цензурасы жүдә қатаң болып, пьеса сценарийин, онда айтылатуғын хәр бир сөзди алдын ала тексертип, рұхсат алыў зәрүр болған. Хәттеки, хәр бир пьесаның афишасы «Хәкимлердин рұхсаты менен» деген сөзлер менен басланар еди [1:125].

Жәдидши шайыр Абдирауф Фитрат «Абулфайзахан», «Шайтанның тәриге қарсы көтерілиси», «Арыслан» драмалық шығармаларын жазды [3:86].

Жәдидшилер ағымының және бир ўәкили Хамза Хәкимзада Ниязий Ферғанада жас хәўескерлерди топлап, «Көшпели драмтруппа» шөлкемлестиреди. 1918-жылдың өзінде-ақ «Бай хәм хызметши», «Жалағойлер жазасы», «Ким туўры», «Зәхәрли өмир» драмалық шығармаларын жазады хәм бул пьесалар Хамзаның режиссёрлығында сахнаға

Әдебиятлар

1. Жадидчилик: ислохот, янгиланиш, мустақиллик ва тараккиёт учун кураш. –Тошкент: «Университет», 1999, 119-б.
2. Хошимова К. Педагогика тарихи. –Тошкент: «Ўқитувчи», 1996, 448-б.
3. Зуннунова А. Педагогика тарихи. -Тошкент, «Шарк», 2002, 192-б.
4. Мажитов С. Шығармалары. -Нөкис: «Қарақалпақстан» 1992, 200-б.
5. Қарақалпақстан АССР тарихы. II-том, -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1977, 558-б.

РЕЗЮМЕ

Мақолада Туркистон жадидчи–зиёлиларнинг мактаб-моариф ишларини ислоҳ қилиш ва маърифат парварлигининг яна бир ёрқин ифодаси булган миллий театр саънатига асос солишдаги фаолияти ҳақида сўз боради.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается роль жадидской интеллигенции Туркестана в реформировании деятельности образовательных учреждений и школ в создании национального театрального искусства как части просветительской работы.

SUMMARY

The article is devoted to the role of the djaded intelligence of Turkistan in reforming the activities of educational establishments and schools in the creation of national art theatre as a part of the enlightening work.

ХОР ҲАМ ХОРТАНУЎ ПӘНИН ОҚИТЫЎДЫ ЗАМАНАҒӨЙ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ ҲАМ ИНТЕРАКТИВ УСЫЛЛАР ТИЙКАРЫНДА ШӨЛКЕМЛЕСТИРИЎ

С.М.Тажетдинова – доцент

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: хор, партия, дирижёрлик, интонация, ўлчов, ансамбль.

Ключевые слова: хор, партия, дирижирование, интонация, размер, ансамбль.

Key words: choir, party, director, intonation, scale, ensemble, key note, diapason(range).

Өзбекстан Республикасының Биринши Президенти И.А.Каримов өз мийнетинде: «Оқыў процесине алдыңғы педагогикалық хәм хабар технологияларды кең түрде ендириў, жасларымызды кәмил инсанлар етип тәрбиялаўда пидайы оқытыўшы хәм устазларға дыққат – итибарымызды қаратыў, қысқаша етип айтқанда, тәлим – тәрбия системасын сыпат жағынан пүткиллей жаңа басқышқа көтериў дыққатымыз орайында болыўы дәркар» - деген еди [1].

қойылады. Соң ол «Жер реформасы», «Бурынғы сайлаўлар», «Сайлаў алды», «Пәренжи сырларынан бир көринис» атлы драмалық шығармаларын жазды [2:323].

Қарақалпақстанлы белгили жәдидшилик ўәкили, шайыр хәм ағартыўшы Сейфулғабит Мәжитов бир неше романлар, балалар ушын қосықлар, гүрринлер жазыў менен бирге «Бағдагүл», «Сабақ», «Жигит болдық», «Ақсақал», «Соңғы селтен», «Ерназар Алакөз», «Тазагүл» сыяклы драмалық шығармалар дөреткен. Ол қарақалпақ халқының көп ғана нама хәм қосықларынан бала оқытыўда пайдаланып, көп қосықларды өзи дуўтарда атқарған. Өзиниң «Бағдагүл» пьесасын жазыўда халық намалары болған «Адыңнан», «Муқаллес», «Бес перде», «Ох, назлы яр», «Бозатаў», «Муңлы қыз», «Дад әлиңнен» хәм т.б. намаларға түсетуғын етип қосықлар жазған. Филология илимлериниң докторы Қыркбай Байниязовтың жазыўынша, С.Мәжитов жасаған Қоңырат қаласында сол дәўирде жигирмалаған татар миллиетинен болған хожалықлар бир көше болып жасаған. Жергиликли халық бул көшени «Ноғай көшеси» деп атаған. Олар татар, рус мәдениетинен, әдебиятынан хабардар болып, татар тилинде спектакльлер, интермедиялар сахналастырған. Бул спектакльлер қарақалпақ халқының мәдениет турмысында үлкен жаңалық болып, жергиликли адамлар оны «Хожалық ойыны» деп атаған. С.Мәжитов татар жигитлери менен бирге бул мәдениет илажларға белсене қатнасқан [4:5].

Сол дәўирде Қоңырат қаласында жасаған Әбдираман Өтеповтың да кейинала белгили драматург, режиссёр болып жетилисиўинде бул «хожалық ойындарының» тәсири болған болыўы мүмкин.

1925-жылы Төрткүл қаласындағы педагогикалық техникумының оқытыўшысы З.Ф.Қасымов тәрпинен студентлердин күши менен «Таң нуры» биринши қарақалпақ миллий труппасы шөлкемлестирилди. Бул труппаның қойған дәслепки спектакльлери қарақалпақ драматургиясының баслаўшылары С.Мәжитов, Қ.Әўезов, Ә.Өтеповлар тәрпинен жазылған шығармалар болды.

Бул «Таң нуры» труппасы базасында 1927-жылы Ә.Өтеповтың басқарыўында бирден-бир областлық миллий труппаның шөлкемлестирилиўи, 1930-жылы декабрь айында директоры Ә.Өтепов болған биринши Қарақалпақ мәмлекетлик театрының ашылыўы республикамыз турмысында әҳмийетли ўақыя болды хәм қарақалпақ миллий театр өнеринин раўажланыўына тийкар салды [5:262].

Солай етип, Түркстанда театр, драматургия жәдидшилик хәрекетиниң әҳмийетли буўыны сыпатында дүньяға келди хәм ағартыўшылықты, миллий мәдениетты, әдебиятты раўажландырыў жолында хызмет етти.